

ושמונים שנה. והרי דברי רבי יוסי סותרים זה לזה: **אֵלָא**, מוכרח מכאן, **עֲשִׂין וְשִׁית שָׁנִין קָמוּ בְּהִימָנוּתֵיהוּ בְּהָרִי וּשְׁאָל** – שעשרים ושש שנה עמדו הרומאים בנאמנותם לישראל, ולא אישית עבדו בהו – ולא שיעבדו אותם. וְאָמְטוּ לְהָבִי לֹא קָא חֲשִׁיב לְהוּ – ובגלל כן לא כלל רבי ישמעאל (בשם רבי יוסי) שנים אלו במאמרו: "מאה ושמונים שנה קודם שנחרב הבית, כִּשְׁפִשְׁטָה מַלְכוּת הַרְשָׁעָה עַל יִשְׂרָאֵל", שכן בשנים אלו לא פשטה מלכותם על ישראל אלא חלקו את השלטון יחד עמם. ובכן, מצינו מקור לקביעת רב דימי לעיל (שם) שרומי התייחסה לישראל כאל שותף למשך עשרים ושש שנה.

הוראה הקשורה לדברי הברייתא המובאת לעיל:

אָמַר רַב פֶּפְאָה: אִי טַעֲי הָאִי תָנָא – אם תנא (שונה ברייתות^[16]) זה, השונה ברייתא זו, בא לחשוב למנין חורבן הבית, ואינו בטוח, **וְלֹא יָדַע פְּרָטֵי כְּמָה הָהָה** – ואינו יודע את מנין הפרטים של השנה בה הוא נמצא^[17], כלומר: התנא ודאי יודע כמה מאות שנה חלפו מחורבן הבית השני, אך יתכן שלא ידע מהו מניינה המדויק של אותה השנה, כגון: שמא השנה הינה השנה העשרים ואחת או העשרים ושתיים. **לִישׁוּבִילָהּ לְסַפְרָא כְּמָה כְּתִיב** – ישאל את הסופר, הכותב גיטין ושטרי חוב, ומפרט בהם את התאריך על פי המנין למלכות יון, מהו סכום השנים שהוא כותב כעת, כשנה זו^[18], וְנִיטְפִי עֲלֵיהֶוּ

לאחר שנבנה בית המקדש השני תחת סמכותו של כורש מלך פרס^[19], נמשכה מלכות פרס בארץ ישראל בִּפְנֵי (במשך תקופת בנין) הַבֵּית השני, למשך **שְׁלֹשִׁים וָאָרְבַּע שָׁנָה** לאחר מכן, עד שניטלה מלכותם על ידי היוונים^[20]. לאחר מכן מלכה מלכות יוון בִּפְנֵי הַבֵּית השני למשך **מָאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה** עד שניטלה מלכותם על ידי החשמונאים^[21]. או מלכה מלכות חֲשִׁמוֹנָאִי בִּפְנֵי הַבֵּית השני, למשך **מָאָה וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה**; ולבסוף מלכה מלכות בֵּית הַזֹּרְדוּס למשך **מָאָה וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה**. כל אלו מגיעים לסך של ארבע מאות ועשרים שנה, אשר אחריהן נחרב הבית. **מִכָּאֵן וְאֵילָךְ**, אם באת למנות סדר החכמים וחייהם, או תאריך בתוך שטר חוב או של אירוע כלשהו, **צֵא וְחָשׁוּב** (וְמָנָה) **כְּמָה שָׁנִים יִשְׁנן אַחֵר חוֹרְבֵן הַבֵּית**^[4].

הגמרא מסיימת את ההוכחה:

אֵלְמָא מֵאֲתָן וְשִׁית הָיוּ – הרי לנו, אפוא, שמלכות רומי פשטה בארץ ישראל במשך מאתיים ושש שנה. שכן רב דימי אמר לעיל (ח), ששלטונם של היוונים נסתיים על ידי הרומאים וישראל גם יחד. ובברייתא שלפנינו אומר רבי יוסי ששתי מלכויות ישראל, שמלכו [תחת השפעת הרומאים] לאחר שלטון יון, נמשכו מאתיים ושש שנה: מאה ושלוש של בית חשמונאי ומאה ושלוש של בית הזורדוס. **וְאֵת אֲמֶרְתָּ מָאָה וּשְׁמוֹנִים הָיוּ** – ואילו אתה, היינו, רבי ישמעאל אומר בשם רבי יוסי שזמן שלטון מלכות רומי על ישראל היה רק מאה

הערות

אף על פי שדרכם של מלכים להתחיל במנין חדש משעלו למלוכה [ראש השנה ב. א.], מלכי יון לא עשו כן. אלא המשיכו למנות על פי הספירה שהחלה לכבוד התפשטות ממשלתם, בגלל כיבושים הגדולים שהיו מפורסמים ביותר (מאירי) לקמן שם ד"ה מלכות). הספירה לפי מנין זה נודעה לאחר מכן בשם ספירת מנין שטרות. היא נתפשטה בקרב יהודים ושאנים יהודים ונעשית לשיטת המנין העיקרית ברחבי המזרח התיכון במשך מאות בשנים (ראה רמב"ם הלכות גירושין א, כו, דקורא לה גם מנין "אלכסנדרוס מקדון"). ראה עוד לקמן ג, א הערה 8. חורבן הבית השני אירע בשנת 3829 לבריאה, או בשנת 70 לספירה הנהוגה (ראה לקמן עמוד ב הערה 8). הלכך, השנה הראשונה לספירת מנין השטרות – אשר החלה 380 שנה לפני שנת החורבן – היתה שנת 3449 לבריאה, או שנת 311-312 לפני הספירה הנהוגה.

מנין שטרות

שנה ראשונה למנין שטרות = 3449 לבריאה* = 312-311 לפני הספירה הנהוגה.

*לפי שיטת הגמרא לחישוב התאריך וראה לקמן עמוד ב הערה 8.

לדעת הראב"ד (בסדר הקבלה, תחלת פרק ב) ואחרים, ספירת מנין השטרות מבוססת על המפגש בין אלכסנדר מוקדון לבין שמעון הצדיק. כאשר פלש אלכסנדר לארץ ישראל, פגש בו שמעון הצדיק וביקשו שלא להחרים את המקדש [ראה יומא טז, א]. אלכסנדר הסכים לבקשה, אך דרש ממנו שכל ילדי ישראל אשר יולדו באותה שנה ייקראו אלכסנדר [ראה יוסיפון, פרק ה], ושמן השנים יתחיל משנה זו, אשר תהיה מיוחסת אליו. אולם לא מצינו מקור לקביעה זו. אבל נראה לבאר, ששלטון מלכות יון המוכרז בברייתא למעלה מחושב מן הזמן שנלחם אלכסנדר עם פרס ובכש את עולם. רק לאחר שש שנים הצליח אלכסנדר לכבוש את כל ארץ פרס, חגג את דרישו – המלך הפרסי האחורן [ראה רמב"ן בראשית יד, א], והוכרז בקיסר החבל כולי, ואז החלה ספירת מנין שטרות (עצמ דוד א, ג תמ"ב רתמ"ח; ב, ג תמ"ח).

[פירושים אלו מטיילים בספק את ההיסטוריוגרפיה המקובלת, המונה את שנות שלטונו של אלכסנדר משנת 334 לפני הספירה הנהוגה עד לשנת 323 לפני הספירה הנהוגה (כך שדוא מסתיים כאחת עשרה שנה לפני ספירת מנין השטרות, שהוא בשנת 312 לפני הספירה הנהוגה). ספירת מנין השטרות נודעת בדרך כלל בשם "הספירה הסלאוקית" על שם סלאוקוס הראשון, ניקאטור, מצביא בצבא אלכסנדר. כאשר מת אלכסנדר ללא יורש בוגר, חולקת האימפריה העצומה שלו בין ארבעה מממשכיו ובכללם לסלאוקוס, אשר גבר על בבל ועל עולם (ראה רינאל יא, ג"ד, ובמפרשים). סלאוקוס הוכרז לנטוש את מעמדו למשך כשש שנים, ולא שב לבבל עד שנת 312 לפני הספירה הנהוגה. הוא ייסד את הממלכה הסלאוקית, אשר התפתחה בהמשך לאימפריה בוכות עצמה, אשר כללה את פרס, בבל, סוריה, ארץ ישראל וארצות נוספות. (אחר מצאצאיו היה אנטיוכוס הרביעי (אפיפנס). המלך הדיע לשמח מצאצאיו מספר נס חנוכה [התבססות המלוכה הסלאוקית בשנת 312 לפני הספירה הנהוגה, הביאה לספירת שנים חדשה, שכן בנו של סלאוקוס, אנטיוכוס הראשון (סוטר) מנה את שנות מלכותו בהמשך למנין שנות מלכות אביו. כך נוצרה שיטת מנין חדשה, אשר שימשה באימפריה זמן רב אחר שנסתיים השלטון הסלאוקי. הסלאוקים נקראים יוונים בלשון התלמוד; יתכן אפוא, שמלכות יוון המוזכרת כאן מוסבה על שושלת זו.]

ספירת מנין השטרות החלה בדיוק אלף שנה אחר מתן תורה בסיני (גמרא להלן

1. רש"י, למעשה, אף על פי שנתן כורש רשות לישראל מתחילה לבנות את בית המקדש, לבסוף חזר בו ומנע זאת מהם. ובנין המקדש הוזנח למשך שמונה עשרה שנה עד שנתמנה דריש למלך פרס, ככתוב בעזרא פרק ד. הבנייה המהודשת של בית המקדש בידי דריש היא שפתחה את תקופת בית המקדש השני, אשר תחילתו בשלושים וארבע השנים המוכרזים כאן. יתכן שנקט רש"י "כורש" לאור דברי הגמרא בראש השנה (ג, ב) שגם דריש היה נקרא כורש.

2. רש"י, הכוונה היא, ככל הנראה, לתבוסת הפרסים מול אלכסנדר מוקדון; ראה לקמן הערה 7. [חכמי האומות מייחסים – במדה רבה על פי כתבי ההיסטוריונים היוונים העתיקים – עוד 169 שנים לתקופת שלטון פרס, וסוברים שהיו בה עוד הרבה מלכים פרסיים. הרבה נכתב על "סתיריה" זו: ראה אמנוני ודעות לרבי סעדיה גאון, פרק ח; מעיני הישועה לאלברנאל ב, ג, יד; יא, ג, צמח דוד א, ג, תמ"ח; ב, ג, שפיט; באר הגולה למהר"ל, עמודים 139-140, ועוד הרבה אחרים. לאחרונה נעשו מספר נסיונות לבחון מחדש את המקורות היווניים העתיקים ולהתאימם למסורת חכמינו.]

3. הכוונה, ככל הנראה, לכוחותיו של שמעון החשמונאי בנו של מתתיהו. ראה לעיל ח, הערה 8.

4. רש"י, המילים "כמה שנים" חסרות בכתב-יד מינכן, בסדר עולם וברש"י [ורכינו חננאל], ואכן מיותרות הן (רקדוקי סופרים). שכן כיונת הברייתא כאן היא שכל מי ששונה ברייתא זו, יחשב את מנין השנים מן החורבן עד לימינו הוא, ויכניס אותו מנין לתוך גירסת הברייתא. למשל, העומר מאה שנים אחר החורבן, כאשר ישנה את דברי הברייתא יאמר: "מכאן ואילך, צא וחשוב מאה שנה אחר חורבן הבית". נוסח הברייתא משתנה אפוא מיד שנה בשנה (רב האי גאון בתשובות הגאונים הרביעי, מה; ראה גם רש"י לקמן ד"ה אמר רב פפא). ואכן מצאנו בכתבי היד של הגמרא ושל הסדר עולם, וכן בדברי רב האי גאון שם, תאריכים מפורטים לחורבן הבית בדברי הברייתא כאן; כל סופר ומעתיק היה מכניס את השנה שבה העתיק את הברייתא שלנו (ראה הרב שרגא אברמסון במבוא למהדורתו של מסכת עבודה זרה, כתב-יד ביהמ"ל, עמודים 12-13).

5. רש"י, "תנא" בהקשר זה הוא תלמיד חכם מתקופת האמוראים שהיה זוכר את הברייתות ואומרן לתלמידיו חכמים אחרים (ראה סוטה כב, א וברש"י שם ד"ה תני תנא).

6. רש"י, ראה לעיל הערה 4. האלפים והמאות של כל חשבון או תאריך נקראים מספרים כלליים; העשרות נקראות מספרים פרטיים (רש"י).

7. רש"י, בגמרא לקמן (י, א) מבואר שבניגוד לארץ ישראל, בה מונים גיטין ושטרות לפי חורבן הבית [לעיל הערה 8], בבבל מונים את השטרות לפי מנין מלכות יון. רב פפא, שהיה בבבל, מצינו לעולם הברייתא – שנתחברה בארץ ישראל ומונה לפי שנות החורבן – לפנות לסופר הכותב שטרות לפי מנין מלכות יון, וממנו יכרר את מנין הברייתא כומנו, וכפי שיבואר.

מן הברייתא הקודמת עולה ששלטון היוונים התחילה 386 שנה קודם חורבן הבית השני (180 שנות שלטון היונים, 103 שנות שלטון החשמונאים ועוד 103 שנות שלטון בית הזורדוס). אך למעשה לא התחילה ספירת מנין השטרות אלא שש שנים לאחר מכן – שנה 380 שנה לפני החורבן – משום שהיוונים שלטו רק בעולם [כיום מחוץ חוסתאן ומחוץ לעלאם, בדרומה ומערבה של איראן] במהלך שש השנים הראשונות (רש"י, על פי הגמרא להלן שם).

הרביעי, לִיקָא כּוֹלֵי הָאֵי – אין זמן רב כל כך, דהיינו אלפיים שנה. דְּכִי מַעֲיִנִית בְּהוּ – שהרי כשתעין בהן, בשנים שמן בריאת העולם עד מתן תורה, תראה, תְּרִי אֶלְפֵי פְּרָטֵי דְּהָאֵי אֶלְפָּא הוּא דְּהָנָא – שתקופה זו ארכה אלפיים שנה ועוד כמה שנים בודדות מתוך האלף השלישי, כלומר: מתן תורה אירע כמה שנים אחר תחילת האלף השלישי^[19]. הלכך, ממתן תורה עד סוף האלף הרביעי, אשר אז

שִׁנְיָא מִזְּהוּ – עברו כמה וכמה שנים מאותן אלפיים אחרונות שהיה משיח ראוי לכוא בהן, ועדיין לא בא^[18]. הגמרא דנה בדברי הברייתא:

שְׁנֵי אֲלָפִים שֶׁל תּוֹרָה, מֵאִמָּת – ממתי החלוז אי נִימָא – אם נאמר שהם החלו משעת מִתֵּן תּוֹרָה בְּהַר סִינִי, לא יתכן הדבר: שכן מן זמן מתן תורה עַד הַשְׁתָּא – עד עתה, דהיינו: עד סוף האלף

הערות

אלא בן מאה עשרים ותשע שנה וכמה חרשים, אך בתורה נאמר שהיה בן מאה ושלושים, משום שכל השנה הזו היתה מיוחסת לאדם, ואילו חייו של שנת נחשבו החל מראש השנה הבא. בין כך ובין כך, שנתו הראשונה של שנת נחשבה החל מראש השנה הבא ושלושים ואחד, לאחר שאדם חי בדיוק מאה ושלושים שנה. אם נעשה חישוב זה בנוגע לכל הגילאים המוזכרים, הרי שהחשבון הינו מדויק לחלוטין ואין לנו לחשוש מתוספת זמן מפאת חרשים או אפילו ימים עודפים (מאמר שנת המבול פרק ג, מאת רבי יהודה הרשקוביץ, ידוע בינה חלק א עמוד 196 ואילך; ראה גם חזון איש, ראש השנה קמ, ג ד"ה ובעיקר).

שם התקופה	משך התקופה	שנות התקופה (מהבריאה)
אדם	130	1-130
שם	105	131-235
אנוש	90	236-325
כנען	70	326-395
מהללאל	65	396-460
יִרְד	162	461-622
חֲנוּךְ	65	623-687
מתושלח	187	688-874
לִמְד	182	875-1056
נח	502	1057-1558
שם	100	1559-1658
ארפכשד	35	1659-1693
שלח	30	1694-1723
עבר	34	1724-1757
פלג	30	1758-1787
רעו	32	1788-1819
שרוג	30	1820-1849
נחור	29	1850-1878
תרח	70	1879-1948
אברהם	100	1949-2048
יצחק	60	2049-2108
יעקב (עד לירידתו למצרים)	130	2109-2238
גלות מצרים	210	2239-2448

* לפי שיטת הגמרא לחישוב התאריך (ראה לקמן עמוד ב הערה 8).

חישובו של רש"י, כפי המפורט בטבלה זו, אינו מבוסס על תאריכים כל שהם אלא על פרקי זמן, כגון מאה ושלושים שנות אדם עד לידת שם, ומאתיים ועשר שנות גלות במצרים. כל ספירה מתחילה בראש שנה מסוימת ומסתיימת בראש שנה כמה שנים לאחר מכן (כפי שנתפרש לעיל). הלכך, הרבה פעמים אין הדבר ברור האם האירוע המצויין מעבר מספירה אחת לשניה כלול בספירה שעברה, או שמא אירע בשנה הראשונה של הספירה הבכנסת. למשל, מהישובו של רש"י ייצא שהספירה שלפני יציאת מצרים הסתיימה בשנת 2448. ואילו הספירה שלאחריה החלה בשנת 2449. אך אי אפשר לדעת על פי חישוב זה באיזו מבין שתי שנים אלו אירעה היציאה עצמה. הרשב"ץ (מאמר חמץ, אות א) והחזון איש (שביעית ג, לה ד"ה מדברי, בבאור דעת רש"י; ראה גם חזון איש, ראש השנה קמ, ג ד"ה והנה) כותבים שהיציאה אירעה בניסן 2449 אבל רוב מסדרי הדורות מציינים את התאריך 2448 כשנת היציאה (צמח דוד, סדר הדורות ועוד). בדומה לכך, נחלקו חכמי הדורות אם המבול אירע בשנת 1656 או בשנת 1657 (ראה בראשית רבה לב, ג; ריטב"א ראש השנה י, ב; רש"י כאן). [יציגו שיטתן גם דעות המוחקות כלל את שנת המבול ממנין הבריאה (ראה בראשית רבה שם, ובפירושו המיוחד לרש"י; וראה גם לקמן עמוד ב, במקורות המובאים בערה 8, בסוף ד"ה העתרו)]. דוגמא נוספת היא שנת חורבן הבית השני: המפרשים נחלקו אם אירע הדבר בשנה האחרונה (הארבע מאות ועשרים) של תקופת בית המקדש השני, או שמא היה זה בשנה הראשונה של הספירה שאחר החורבן (ראה לקמן שם, ד"ה תוספות). ראה עוד בהרחבה בספר ברכת כהן (לרב שמואל ברוך הכהן דויטש, ירושלים תשמ"ח) למסכת ערכין, בקונטרס לדף יב"ג, ענפים א"ב.

בעצמו בהבטחת הגאולה העתידה, ונשבע עליה, זהו (שם, מ): כִּי אֶשָּׂא אֶל שְׁמַיִם יְדִי. וראה שם עוד.

18. אף על פי שהמשיח היה אמור לכוא אחר האלף הרביעי, עונותיו המרובים מנעו את כואו. שנים רבות עברו מאז, ועדיין לא בא המשיח (רש"י).

הביטוי "יצאו מה שיצאו" מתפרש בדרך דומה לביטוי "צא וחשוב...". בברייתא הקודמת (ראה לעיל הערה 4): מי ששונה ברייתא זו, עליו לחשב את מנין השנים החל מתקופת ימות המשיח עד למיזו הוא. ויכנס אותו מנין לתוך גירסת הברייתא. למשל, העומד מאה שנים אחר סיום האלף הרביעי, כאשר ישנה את דברי הברייתא יאמר: "בעונותיו שרבו יצאו מזה מאה שנה" (רב האי גאון בתשובת הגאונים, הרבני מה; ראה רבינו חננאל, ראה גם רש"י להלן ד"ה אי טע, ורבינו חננאל בסוף העמוד). וגם כאן מצינו בכתבי היד ובמקורות נוספים תאריכים מפורטים לימות המשיח בדברי הברייתא כאן. בהתאם לזמנו של המעתיק (ראה במבוא המצויין לעיל הערה 4, עמודים 13-14).

פירוש אחר: יצאו מאותם ימות המשיח מה שיצאו מצרות ושמדות על ישראל (ישועות משיחו שם). ולכן הצרות והשמדות שסובלים ישראל בשנים אלו קרויים "חבלי משיח", משום שהם באים בתקופה בה יכול המשיח לכוא ולטבל עול הגלות (מהרש"א סנהדרין שם, ד"ה ב אלפים).

19. התורה ניתנה בשנת 2448 לבריאה. ניתן לחשב זאת כך:

(א) כאשר נכתב במקרא הדורות מאדם עד נח (בראשית פרק ה), נאמר שם גילו של כל אב כאשר נולד לו בנו: אדם היה בן מאה ושלושים כאשר נולד לו שם, שם היה בן מאה וחמש כשנולד לו אנוש, וכן הלאה (ראה טבלה). כך כל הגילאים הכתובים הוא 1056: זה היה מנין העולם בדולדת נח (ראה סדר עולם פרק א).

(ב) לאחר מכן, נאמר בתורה (שם, פסוק לב): "וַיְהִי נַח בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיֻּלְּד נֹחַ אֶת שָׁם אֶת חָם וְאֶת יִפְתָּח". לא יתכן לפרש שנה היה בן חמש מאות שנה כאשר נולד שם, שהרי המבול היה כאשר נח היה בן שש מאות שנה (שם ג, ה) – מאה שנה לאחר מכן – ואילו שם לא נהיה בן מאה אלא שנתים אחר שהחל המבול (שם יא, י) (רש"י, בפירושו השני; ראה להלן בסוף ההערה). בדומה לשם, נולד חם מאות האמור במקרא מתייחס לגילו של נח כאשר נולד לו יפת, בנו הגדול; ואילו שם לא נולד לו אלא שנתים לאחר מכן, כשהיה נח בן חמש מאות וששים (ראה סנהדרין טט, ב וברש"י; וראה רש"י לפסוק על פי בראשית רבה לו, ז). מאחר שקבענו שנה היה בן 502 כשנולד לו שם, אפשר להוסיף מספר זה ל-1056, כך הגילאים עד דולדת נח, ולהסיק שמן הבריאה עד הולדת שם עברו 1056 + 502 = 1558 שנה.

(ג) בפרשה אחרת בבראשית (בראשית פרק יא) כתובים הדורות בין שם לאברהם: שם היה בן מאה שנה כאשר נולד לו ארפכשד, ארפכשד היה בן שלשים וחמש כשנולד לו שלח, וכן הלאה (ראה טבלה). כך כל הגילאים האלו הוא 390. הוספת מנין זה למנין הקודם מלמד שאברהם נולד 390 + 1558 = 1948 שנה אחר הבריאה.

(ד) בתורה נאמר שאברהם היה בן מאה שנה כשנולד לו יצחק (שם כא, ה), ויצחק היה בן ששים כשנולד לו יעקב (שם כד, כו). יעקב היה בן מאה ושלושים כשירד למצרים (שם מו, ט), אשר בה נשאר הוא וצאצאיו למשך מאתיים ועשר שנה (ראה רש"י בראשית טו, יג ויטב, ב; רש"י שמות יב, מ). אם נוסף מספרים אלו לסך הכל הקודם (1948), נקבל 2448 (1948 + 210 + 130 + 60 + 100 = 2448). עולה מכך, שכאשר יצאו ישראל ממצרים, היה זאת 2448 שנה אחר הבריאה.

מתן תורה היה באותה השנה (רש"י).

ויש לנו להעיר כאן על טענה אפסרית נגד החשבון האמור: הסך הכולל נראה משובש, משום שלא כל דור חי בדיוק כפי הזמן הכתוב בפסוק. לדוגמא, אין סיבה להניח ששנת נולד כאשר היה אדם בן מאה ושלושים בדיוק, או שאנוש נולד כאשר היה שנת בן מאה וחמש בדיוק. יתכן (ומסתבר) שכל אחד מן האבות חי כמה חרשים מעבר לגיל הכתוב בתורה (או פחות). כאשר יחשבו כל אותם חרשים, יכולה התוצאה של 2448 להשתנות בסכום של כמה שנים!

החשובה הנראית לטענה זו היא, שכאשר כותב הכתוב את גילו של אדם מסוים, אין הוא מחשב את המנין לפי יום לידתו, אלא הוא מונה את גילו על פי בריאת אדם הראשון. כלומר: מתי קשר מתי נולד האדם, מתחיל הוא שנה חדשה בחייו בראש השנה (שאי נברא אדם הראשון לפי דעת רבי אליעזר – ראה לעיל ח, א הערה 32). לדוגמא: לדרך חישוב זו ראה רש"י שמות ל, ט, ד"ה ונתת, בסופו; רש"י בראש השנה יב, א ד"ה חכמי ישראל; טורי אבן שם י, ב ד"ה מראכת; [וראה דרישה, חושן משפט ט, ט ד"ה ונראה פשוט, שכתב בן גם לפי דעת רבי יהושע, שאדם הראשון נברא בניסן]. ואכן, אין זה משנה כמה חרשים עברו על האב באותה שנה עד הולדת בנו, מכיון שבין בה זכה, שנה זו כולה – מראש השנה עד ראש השנה – תיחס או אליו, או לבנו. להמחשת הענין: אם היה אדם בן מאה ושלושים ועשרה חרשים כשנולד שם, תמלא לשם שנה – במנין שנותיו בתורה – כאשר ייכנס לראש השנה הבא (ואף על פי שהוא חי רק חרשים מתוך שנה זו). למעשה אפוא, נחשב הדבר כאילו חייו של שם החלו בראש השנה הקודם, כאשר אמנם היה אדם בן מאה ושלושים שנה בדיוק. אפשרות אחרת: אדם לא היה בן מאה ושלושים כשנולד שם.

לימוד נוסף הנובע ממנין השנים לחורבן הבית:

אמר רבי חנינא: אחר שנת ארבע מאות למנין חורבן הבית, אם יאמר לך אדם: "קח שדה אשר שנה אלה דוברים, בדינך אחר", לא תקח! שכן הגלות אמורה להסתיים סמוך אחר שנת

400 לספירת השנים שאחר לחורבן הבית⁹. בני ישראל יתאספו בארץ ישראל ויקבלו בה את נהלת אבותם, ולכן לא כדאי לקנות בה קרקעות, אפילו תמורת מחיר זול מאוד, משום שכל מה שישלם ילך לאיבוד¹⁰.

הערות

לבריא, וכן הלאה. לפי השיטה השנייה, הסוכרת שהמנין מתחיל מבריא העולם. מקדימה כל שנה בשנה אחת, שהרי השנה הראשונה למנינה היא "שנת תורה", שנתו הראשונה של אדם היתה השנה השנייה לבריא, שנתו השנייה היא השנה השלישית לבריא וכן הלאה. במשך הזמן בטלה שיטת המנין של הגמרא, והשיטה השנייה התקבלה בכל קהילות ישראל. ואם כן, התאריכים שלנו קודמים תמיד בשנה אחת לתאריך הגמרא והראשונים: בעוד שכל הראשונים כתבו שחורבן הבית השני היה בשנת 3829, הם מתכוונים לשנה שאנו קוראים שנת 3830. ושנת השמיטה שלפני החורבן לפי שיטת המנין שלנו היא שנת 3829 (ולא 3828). מחישוב משנת 3829 עולה כי שנת 5768 היא שנת שמטה (אחר 277 מחזורי שמיטה), וכן שנת 5775, 5782 וכן הלאה – השנים שבהן אכן נוגתה השמיטה בומננו. אין כל סתירה אפוא בין התאריכים הכתובים בראשונים לבין התאריכים שבהם אנו נוהגים את השמיטה. ראה שו"ת מהר"ב"ח שם; בעל המאור כאן; רמב"ם הלכות שמיטה ויובל ג' ב ובכסף משנה שם ג, ובאר שמים; תוספות ראש השנה ת' א"ב ד"ה לתקופות; שו"ת המבית, ג' בית יוסף, יורה דעה שלא, י"ט (א) ד"ה ושמיטה היא בשנת פ"ה; חזון איש אורח חיים קלח, א; דרך אמונה הלכות שמיטה ויובל יח. [לביאור אחר להבדל בין שני המנהגים, ראה ביאור הגר"א, חושן משפט סו, ת; שו"ת מהר"ם שיק, אורח חיים קצב; שו"ת בני ציון א, א, ג; חזון איש, מכתב כב המורפס בסוף ספר דרך אמונה חלק ה, מגיד הרקיע (לרב משה הסגל), קריית ספר תשס"ב, ב' ז ויב]. כל התאריכים המוזכרים למעלה (ט, א – ב) חושבו על פי שיטת הגמרא. כדי להמיר אותם לתאריך השנים המקובל יש להוסיף שנה אחת: יש להחשיב את שנתו הראשונה של אדם לשנה השנייה (ולא לשנה הראשונה); השנה הראשונה למנין השטרות צריכה להיקרא שנת 3450 (ולא 3449) וכפי שהוזכר לעיל, שנת חורבן הבית השני צריכה להיקרא שנת 3830 לפי רוב הראשונים (ולא 3829), ולפי רש"י 3829 (ולא 3828). ראה טבלה.

לפי תקופת הבית השני	אירוע לפי רש"י	אירוע לפי רוב הראשונים	התאריך לפי שיטת המנין של הגמרא	לפי השיטה המקובלת	הספירה הנהוגה
419	שמיטה	-	3827	3828	67-68
420	חורבן	שמיטה	3828	3829	68-69
421*	שנה ראשונה למנין החורבן	חורבן	3829	3830	69-70
422	שנה שנייה למנין החורבן	שנה ראשונה למנין החורבן	3830	3831	71-70

9. רש"י רבי חנינא אמר את הדברים לפני הזמן שהוא צפוי, דהיינו לפני סוף שנת הארבע מאות למנין החורבן (רש"י ד"ה רמתנא). [הגמרא עצמה בשלמה בערך 430 שנה אחר החורבן, בשנת 4260 לבריא העולם (לפי שיטת הספירה המקובלת), שהיא שנת 600 – 499 לספירה הנהוגה (סדר הקבלה פרק ה' ד"ה תורה הראשון)].

10. רש"י צפוי זה לא נתיקמה משום שעונותינו מנעו את בואו של המשיח (ריטב"א). ביאור דברי רש"י, וכן קרה בכמה חישובים שונים שנאמרו במשך הדורות על זמן הגאולה, שהם תלויים גם במצבם של היהודים של עם ישראל, וכדברי הגמרא בסנהדרין צו, ב: "אמר רב"ב כלל כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה" (הבונה בעין יעקב). וכתב הרמב"ן: "שהרבה קצין נגזרו מתחלה לגאולתו העתידה, והיה האלקים מצפה לתשובתו אליו ולטובתו אליה, ומפני שנהגו כמנהגו נתן דינו... להניח את תכלית הקץ" (ספר הגאולה שער רביעי, כתב הרמב"ן הוצאת שו"ת, כרך א עמוד רצ"ב). כלומר: הסיבה שלא נגאלו באותם מועדים היא כי לא נמצאנו ראויים לכך. גם הגר"א כותב שבכל דור יש "קץ" המתנה בזכות אותו דור (אכן שלמה יא, ט).

פירוש אחר: היות דווקא מסוגל ומתאים במיוחד לבואו של משיח, הרי שאם לא היעזר אז משיח – אות היא כי עונות ישראל מרובים והם ראויים לעונש. בזמן של חרון שמים כזה, עדיף שלא יקנה ישראל קרקע אף במחיר מוזל ביותר, שכן בודאי יגזרו גזירות על ישראל והעכו"ם יגזלו את קרקעות היהודים (ריטב"א). ואכן נמצא בתשובות הגאונים שבאותו זמן היה שמר גדול על ישראל (תוספות ר"ה; וראה בהגהות המהר"ם שם במהדורת זק"ש, הערה 142, למקורות המתארים את הצרות שאירעו באותו זמן).

פירוש נוסף: רבי חנינא אומר מזה שיעור הגלות הקצר ביותר, שאחריה יתכן שיבוא המשיח. משיגוע זמן זה, ראוי ליהודי מאמין, מצד מרת חסידות, להשתוקק בערגה לבואו של המשיח ולבקש להחיש את פגמיו על ידי שיטור עצמו בתשובה ובמעשים טובים. עליו אפוא לחשוש מלקנות קרקע בחוץ לארץ, פן יחליש הדבר את תשוקתו לשלום הארץ הקודש. על מנת להימנע מתוצאה לא רצויה זו, מציע רבי חנינא לבדלי נפש שלא לקנות קרקע בחוץ לארץ בשום מחיר (ישועות משיח לרדבנאל, עין א פרק א; אמרי צבי כאן). ראה עוד ספר השל"ה, מסכת סוכה, בסופו (במהדורת

בספר עזרא, שעזרא הסופר עלה לארץ ישראל שש שנים אחר בנין הבית, קידש את הארץ, ורק אז החלו במנין השמיטות, דהיינו: 414 שנה לפני החורבן. מנין זה מותר שנה אחת אם מחלקים אותו בשבע $(1 + (59 \times 7) = 414)$, ולכן היתה שנת החורבן שנה ראשונה במחזור שמיטה (רש"י).

תוספות ורוב שאר הראשונים חולקים על רש"י, ומקשים שסוגיית הגמרא בערכין מוכיח שהבית עמד 420 שנה לפני שנחרב, ואם כן לא אירע חורבן הבית בשנה הארבע מאות ועשרים לתקופת הבית השני, אלא בשנה הארבע מאות עשרים ואחת. ואדרבה – בגמרא שם מבואר שהקביעה שהחורבן אירע בשנה שלאחר שנת השמיטה מתאימה דווקא לדעת רבי יהודה, ששנת היובל אינה נמנית בפני עצמה. שמאחר ש-420 מתחלק במדויק ל-7 כאמור למעלה, הרי השנה האחרון לבנין הבית היתה שנת השמיטה, והבית נחרב בשנה שאחריה. ואילו קביעה זו קשה לדעת החכמים – שמאחר ומנין השמיטות והיובלות החלו בתחלת בית שני, אם נחלק 420 ל-60 (בדעת חכמים ששמיטה של יובל הוא חמשים שנה) יישארו 20 שנה, שכן שתי שמיטות ועוד שש שנה, כך שהשנה האחרונה לבנין הבית היתה בשנה ששית לשמיטה, והבית נחרב בשנה שאחריה שהיא שנת השמיטה עצמה, ולא שנה שלאחרי שמיטה. ועל קושיא זו מתרצת הגמרא את התיורן שהביא רש"י, שמנין השמיטות והיובלות החלו לאחר שש שנים לבנין הבית. מאותן 414 שנה – 400 הן שמיטה ויובלות לשיטת חכמים, ונשארו 14 שנה שכן שתי מחזורי שמיטה, כך שהשנה האחרונה (420) לבנין הבית היתה שנת השמיטה והבית נחרב בשנה שלאחריה (ראה תוספות, רמב"ן, ריטב"א ועוד ראשונים). ואכן רש"י עצמו מפרש באופן זה את סוגיית הגמרא בערכין, ומכך נראה שחזר בו מדבריו כאן (תוספות).

פירוש אחר: יתכן שרש"י נוקט כשיטתו לפרש כל סוגיא בתלמוד לפי פשוט המשמעות של אותה סוגיא (דרישה, חושן משפט, סו, ט בסופו); שהרי אצלנו (ט, א – ב) משמע [כמו שמבואר בתוספות] שהגמרא נוקטת – בניגוד לגמרא בערכין – שחורבן הבית השני אירע בשנה הארבע מאות ועשרים [ראה גם שו"ת מהר"ב"ח קמג, השו"ת ד"ה הנה הוא מבואר (הובא בדרישה שם), ושו"ת החם סופר, חושן משפט ג' ד"ה ומה שרמז]. ואכן, הראשונים הנוקטים שחורבן אירע בשנת 421 [על פי הגמרא בערכין], מפרשים את דברי הגמרא שלנו באופן דחוק [ראה פירוש הרשב"ם המובא בתוספות (שלפי תוספות רבנו אלחנן, הסכים דקנו רש"י לפירוש זה וחזר בו מפירושו שלפנינו), וקושיות התוספות על פירושנו]. או לשנות את גירסת הגמרא באופנים אחרים, מה שמביא לחישובים שונים לגמרי [ראה רבינו חננאל; בעל המאור; מאיר; כסף משנה הלכות שמיטה ויובל ג' ד]. ליישוב סוגיית הגמרא בערכין בהתאם לדברי רש"י כאן, בדרכים שונות, ראה תשובת רבנו גרשום, הובאה בתוספות ר"ה; רא"ש, אות ו' [המסיים את דבריו בהסכמה לדעת רש"י]; שו"ת מהר"ב"ח שם; תומים סו, ג. להרחבה ודין בפירושים השונים על פי הגירסאות השונות, ראה ברכת כהן על מסכת ערכין (לרב שמואל ברוך הכהן דויטש), דף ט, ענף ג.

חשוב השמיטה בימינו

השמיטה האחרונה אירעה בשנת 5768, והבאה היתה בשנת 5775, 5782 וכן הלאה. אולם תאריכים אלו לכאורה אינם עולים בקנה אחד עם הסוגיא שלנו. שכן הגמרא מניחה שחורבן אירע בשנה שאחר שנת שמיטה, ורש"י סובר – כפי הבנת הרא"ש ועוד ראשונים – שחורבן אירע בשנת 3828 לבריא (ראה לעיל עמוד א רש"י ד"ה כי מעינת ובהערה 27 שם). לפי זה היתה שנת 3827 שנת שמיטה. אך כאשר מחלקים את הזמן מאז עד תתה, בשבע, הרי לנו שהשמיטה האחרונה היתה צריכה לחול בשנת 5766 $(5766 = (277 \times 7) + 3827)$, ולא בשנת 5768! הסתירה מצטמצמת לפי שיטת רוב הראשונים [ובכללם רש"י בערכין], הסוברים שהיה השני נחרב בשנת הארבע מאות עשרים ואחת. שנת החורבן אפוא אינה 3828, כי אם 3829, ואם כן כל שנות השמיטה הבאות חלות שנה אחת מאוחר יותר מאשר לפי רש"י. כאשר האחרונה שבהן היתה צריכה לחול בשנת 5767, עם זאת, עדיין זו מקדימה בשנה אחת השנה שבה נתיקמה השמיטה למעשה (5768).

הפתרון לבעיה זו מבוסס על העובדה שהיו שתי שיטות כיצד למנות את השנים מהבריא: במזרח (בבבל), היו מונים את השנים החל מבריא האדם, ומאו (א בחש"ר) חושבה השנה הראשונה. במערב (בארץ ישראל), היו מונים את השנים החל מבריא העולם, אשר אירעה חמשה ימים קודם לכן, בכ"ה באלול של השנה שלפני כן. אף על פי ש"שנה" זו לא ארכה כי אם חמשה ימים בלבד, החשיבות הכמי המערב לשנה שלמים, בהתאם לכלל (ראש השנה ב, א"ב): "יום אחד בשנה חשוב שנה". שנה זו קרויה שנת תוהו, משום שלא נברא דבר במשך רוב אותה שנה (רכינו יוסף גאון, אוצר הגאונים ראש השנה, תשובות, דח; ספר העבור לראב"ע, ליק תולד, דף ג עמוד ב). [שיטת מנין זו מקבלת סדר נוסף מדעת התנא רבי יהושע, הסובר שכל הבריאנה נשלמה באמצע השנה הקודמת, מכ"ה באדר ועד א' בניסן (ראה לעיל, א).] הגמרא [אשר נתחברת בבבל] נקטה בשיטה המזרחית מבריא האדם, וכך עשו גם כל הראשונים בפירושיהם. לפי זה, שנתו הראשונה של חיי אדם הראשון היא השנה הראשונה לבריא, שנתו השנייה היתה השנה השנייה